

Konu: Ruhsal İnsan

Yazı: 44

Postmodern Düşünce

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Avrupa'da 17. yüzyılda gelişen **Aydınlanma dönemi** düşünürleri aklın ve mantığın esas, hatta tek ölçüt olması gerektiği görüşünü savunmuşlardır. Akıl ve mantığı her türlü bilginin şekillendiricisi olarak kabul etmek, felsefi bir bakıştan çok, bir ideoloji olmaktadır. Zira ideoloji, kısıtlayıcı, doktrine dayalı, tek yönlü bir bakış açısıdır. 17. yüzyıla kadar din ideolojisi her türlü dünyevi ve uhrevi yaklaşımın en önemli ölçütü iken, 17. yüzyıldan itibaren sezgiler ve içe bakış küçümsenmiş, onların bilimde yer alamayacakları savunulmuş ve dış gözlemlerle deney esas tutulmuştur.

Pozitif bilimler ölçümü esas olarak kabul ederek her olayı ve nesneyi ölçüye vurmak isterler. Zira pozitif bilimlerin dili matematiktir ve matematiğin abecesi de sayılardır. Matematiksel bir ifade sayısal bir ifade demektir. İkinci dünya savaşından sonra bu dışa dönük ve tümüyle nesnel bakış açısı sorgulanmaya başlamıştır. Her ne kadar ölçüme dayalı nesnel (objektif) bakış açısı tarafsız olduğunu savunsa da, gene de dış dünyanın bir yorumu olmaktan öteye gidememektedir. Çünkü dış dünyadan duyu organlarımıza ulaşan birtakım verileri biz yorumlayarak anlayabiliyoruz. Dış dünyayı açıklamak ve anlamak için pozitif bilimlerden önce geliştirilen mitoslar ve daha sonraları deney ve gözlemlere dayalı kuramlar, dönemin geçerli olan kültürünün yan ürünü olmuşlardır. Aydınlanma dönemi 20. yüzyılın başında yerini "Modern Dönem" olarak adlandırabileceğimiz yeni bir dünya görüşüne bırakmıştır.

Modern sözü "moda olan", "güncel olan" anlamına gelir. Şu halde modern olan sürekli gündemde olandır. Ancak, 20. yüzyılın ilk yarısı insanlık tarihinde "modern dönem" olmayı hak etmiş önemli bir zaman aralığıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, modernizmin sorgulandığı bir dönem olması bakımından "postmodern dönemin başlangıcı" olarak adlandırılabilir. Her yeni düşünce akımı, günün önemli sorunlarına yanıt arayan sorularla başlar. Hiçbir sorun o sorunu yaratan düşünce yapısı ile –var olan paradigma ile- çözülemez. Sorunun çözümü için mutlaka düşünce yapımızı, bakış açımızı değiştirmemiz gerekir. Bakış açımızda açılımlar oluşması için de öncelikle birtakım varsayımlardan kurtulmak gerekir.

Postmodern felsefeyi (düşünce şeklini) geliştirmiş olan **Derrida, Lyotard, Foucault** ve diğerleri, anlam dünyamızı -modernizm bağlamında- sarsacak çözümlere giriştiler. **Kuhn** ve **Feyerebend** de postmodern düşünceye birçok katkıda bulundular. Postmodern düşünce şekli bir sorgulamadır. Bu doğru. Fakat neyi sorguluyor? 200 yıla yakın bir süredir batının Modern düşünce şeklini oluşturmuş olan birtakım önyargıları ve varsayımları.

Modern dönemin en önemli savı gerçek olanın indirgeyici ve maddiyatçı (materyalist) bakışla anlaşılabilirliği. Bu bakış insanı da maddi bir varlığa indirgeyerek onun ruhsal ve

manevi olan yönünü yok saymış, reddetmiştir. Sigmund Freud dahi insanı biyolojik ve klasik anlamda etki-tepki varlığı olarak tanımlamış, şuuraltını beynin bir fonksiyonu (işlevi) olarak tanımlayarak maddenin bir ürününe indirgemıştır. Postmodern dönemde ise, doğu bilgeliğinin batıya yansması olarak, benlik ve kimlik sorunsalı tartışılmaya başlamıştır. Bu bağlamda Carl Gustav Jung'un "Kolektif Bilinçaltı" kavramı önemli bir bakış açısıdır.

Klasik bakışın kabul ettiği **Yerel Gerçeklik** varsayımları birlikte **süreklilik** ve **özdeşlik** varsayımları modern insanın olaylara bakışını şekillendirmiş ve kısıtlamıştır. Bu varsayımlardan, **2** sayılı **Kuantum Kuramı ve Yaşam** başlıklı yazımda söz ettim. Batının klasik düşüncesi ikiliği ve karşıtlığı esas kabul eder. Ancak, farklı ve karşıt ayırımlar, kategoriler (sınıflamalar) hoşgörüyü engeller ve düşmanlığı körükler.

Postmodern düşünce modern düşünce şeklinin yapısını sökerek o güne kadar tek ve mutlak doğru olarak kabul edile gelmiş varsayımları sorgulamaktadır. Fransız felsefeci **Jacques Derrida**'nın meşhur ettiği **deconstruction** kavramı "Yapı bozumu" veya "Yapı Sökümü" olarak çevrilebilir. Yapı sökümü daha çok batı düşünce sisteminin yapısını düşünmek ve bu düşüncenin karşılaştığı zorlukları çözebilmek için başvurulan bir düşünce şeklidir. Derrida, bilimsel bir açıklamada kullanılan terimlerin anlamlarının yeni açıklamalarla genişletilmeleri gereği üzerinde durmuştur. Bu sav **Postmodern yaklaşımın** temel iddiasıdır.

Bu bakımdan hem Aristo mantığının kabulleri hem de batı metafiziğinin temel varsayımları yeniden yorumlanıp farklı ufuklara doğru yelken açmalarına izin vermek gerekmektedir. Derrida'nın esas saldırı hedefi ikili (karşıt) kavramlardır. Yani, ikili (diyalektik) yaklaşımın kısıtlayıcı olduğunu iddia etmiştir.

Klasik Aristo mantığının yetersiz olduğu görüşü **Hem-Hem** mantığı olarak tanımladığım düşünce şekli ile aşılabılır. Bu mantıktan **17** sayılı **Özgür İrade Hakkında** başlıklı yazımda söz ettim. Hem-hem mantığının amacı daha esnek bir düşünce yapısı geliştirmek ve kesin ayırıcı sınıflamalardan kurtulabilmektir. Evreni ve insanı anlamak istiyorsak ikili mantığı aşmamız gerekiyor. Yeni Hem-Hem mantığının öngördüğü yaklaşımda şu tercihler öncelik kazanıyor:

- Gözlem yerine katılım,
- Tikel yerine tümel,
- Boşluk ve yokluk yerine varlık,
- Anlamsız yerine anlam,
- Mutlak yerine görelî,
- Bağımsız yerine bütünsel,
- Nesne yerine enerji,
- Sürekli yerine süreksiz.

Bu örnekler ayırıcı bakışın kısıtlayıcı yapısını "sökme" ve yeniden farklı bir bakışla "dikmeyi" amaçlamaktadır. Bunların sorgulanması birinci aşamadır. İkinci aşama ise bu sorgulamaya bir yanıt bulmak, yani *yeniden dikmek* gayreti olmalıdır. Yeni bakış açısının bilimsel temelleri ise **Kuantum Kuramında** bulunmaktadır. Bu kurama ek olarak **Karmaşa Kuramı** da doğanın ve tüm canlı varlıkların anlaşılmasına önemli katkıları olacaktır. Bu kuramlar klasik fizik görüşlerini alt üst etmiş yepyeni bir **paradigmanın** (dünya görüşünün) gelişmesine önayak olmuşlardır.

Postmodern düşünce insanı, pozitif bilimin dışlamış olduğu insan-doğa ilişkisini düşüncesinin odağına koymalı ve insanın daha sorumlu bir varlığa dönüşmesi için Hem-Hem mantığını içselleştirmelidir.